

«...ЧИСТИЙ МЕТАЛ ЛЮЦЬКОГО СЛОВА...»

(Рецензія на: Василь Ґрещук, Валентина Ґрещук. Епітети, порівняння та фраземи в новелах Василя Стефаника. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2025. 176 с.)

Василь Стефаник народився в Русові. Жив у Коломиї, Дрогобичі, Кракові... В Івано-Франківську тисячі теперішніх та колишніх студентів на запитання: «Де ти вчишся?» відповідають: «У Стефаника». Так само відповідають сотні вимогливих до свого слова прозаїків-початківців на запитання: «У кого вчишся?». В «абсолютного пана форми» є чого навчитися. І якщо «на сьогодні, – стверджують автори рецензованого видання Василь Ґрещук, Валентина Ґрещук, – маємо ґрунтовні здобутки в ділянці літературознавчого осмислення художньої спадщини нашого крайнина <...>, то спостереження над мовним феноменом Василя Стефаника побіжні, принагідні, фрагментарні, вони ґрунтуються здебільшого на аналізі лише окремих розрізнених мовно-стилістичних одиниць і явищ» (с. 3). Саме це й зумовило з'яву дослідження «Епітети, порівняння та фраземи в новелах Василя Стефаника».

Розвідка (а саме так в анотації назвали автори своє видання) складається з трьох розділів: «Епітети в новелах Василя Стефаника», «Порівняння в новелах Василя Стефаника» та «Фраземи в новелах Василя Стефаника».

«Епітет як традиційний стилістичний засіб здавна посідає провідне місце у численних дослідженнях художнього мовлення» (с. 4), а характеристика епітетів у новелах Василя Стефаника, започаткована Іваном Коваликом ще 1934 р., потребує «ґрунтовного системного аналізу» (с. 5), доопрацювання та доосмислення.

Учені виокремлюють загальномовні, діалектні, народно-поетичні, індивідуально-авторські епітети та характеризують такі їхні семантико-тематичні розряди: епітети, які увиразнюють психоемоційний стан персонажа (с. 8–9); виражають його фізіологічний стан (с. 9–11); риси характеру (с. 11–13); розумові властивості (с. 13–14); увиразнюють загальний зовнішній вигляд особи (с. 14–17); вікові особливості (с. 18–20); соціальний статус (с. 20–21); характеризують персонажів за їх спорідненістю чи свояцтвом (с. 21); вказують на максимально високий ступінь вияву ознаки у художній характеристиці персонажа (с. 21–22); ідентифікують особу (с. 22–23).

Багатий художніми означеннями семантико-тематичний розряд епітетів-соматизмів. У ньому дослідники виділили прикметниково-означальні поля для емоційно-експресивної характеристики очей (с. 24–26); волосся (с. 26–27); рук (с. 27–28); ніг (с. 28); голови (с. 28); лиця, обличчя (с. 29); губ (с. 29–30); язика (с. 30); кісток (с. 30); тіла (с. 31) тощо.

Розмаїту групу епітетів у новелах Василя Стефаника становлять ті, які є художніми означеннями до назв одягу, взуття, прикрас та їх частин (с. 32–36). Різні ознаки закарбованих у слові реалей містять у собі епітетні характеристики слів на позначення рослин та їх елементів (с. 36–38); тварин, птахів, комах (с. 38–40); означення до назв їжі, напоїв (с. 41–43) і т. ін.

Містке прикметниково-означальне поле епітетів формують локативні назви (с. 43–48); епітети до іменників темпоральної семантики (с. 48–51); епітети, що стосуються слів номінацій погодних явищ (с. 51); художні означення до назв рідин (с. 53–55); до назв будівель, споруд (с. 55–58); знарядь праці (с. 58–59); хатнього начиння, предметів господарського побуту (с. 59–62) тощо.

Об'ємні групи словосполучень становлять епітети до назв небесних тіл, небесної сфери (с. 62–63); до загальної назви грошей та різновидів грошових знаків (с. 63–64); до назв різних конкретних предметів (с. 64–66); абстрактних сутностей (с. 67–69); епітети, які увиразнюють опредметнення дії, якості (с. 69–71).

Тож системний опис епітетів у новелах Василя Стефаника засвідчив, з одного боку, багатство й розмаїття означуваного епітетами світу, а з іншого – копітку працю дослідників та їхню безмежну залюбленість у силу та красу Стефаникового слова.

Другий розділ студії Василя Грещука, Валентини Грещук – «Порівняння в новелах Василя Стефаника». Учені поставили перед собою та успішно зреалізували завдання системно дослідити компаративні сполучки, ужиті в мові художніх текстів новеліста «з погляду формальної структури порівнянь, виявлення типології суб'єктів і об'єктів художніх означень, їхнього емоційно-експресивного потенціалу» (с. 74).

За формально-граматичними ознаками абсолютну більшість порівнянь становлять ті, в яких суб'єкт компаративної сполучки порівнювано з об'єктом за допомогою сполучників (*як, як коли би, якби, мов, мов би, наче б*); значно менше порівнянь «у формі орудного відмінка або прислівника з конфіксом *по-...-и*, з опущеним порівняльним сполучником, заперечних з протиставними сполучниками *а, але*, із словами з семантикою подібності та описових конструкцій із прислівником *так* в суб'єктній частині» (с. 80).

Найбільшу частину аналізованого розділу становить детальна характеристика порівнянь за семантико-тематичними ознаками суб'єктів та об'єктів порівняння. «Приблизно половину з усіх компаративів, використаних у новелах Василя Стефаника, становлять ті, у яких суб'єктом порівняння є особа-персонаж», – стверджують дослідники та засвідчують свої спостереження широкою ілюстративною базою (с. 80–93).

Окремі групи становлять ті порівняння, у яких суб'єктом є соматизми (с. 93–96); абстрактні сутності (с. 96–98); слова на позначення будівлі чи її частини (с. 98–99); слова, що називають рідини (с. 99–100); назви тварин та рослин (с. 100–101) тощо.

У дослідженні компаративні сполуки ґрунтовно проаналізовано з погляду об'єкта порівняння, тобто з погляду того, з чим хтось чи щось порівнюється. Ці процеси «ґрунтуються на певній функційній ознаці чи на зовнішній або внутрішній властивості чогось» (с. 104), характеризуються семантико-тематичним розмаїттям та багатогранністю.

У третьому розділі – «Фраземи в новелах Василя Стефаника» – Василь Ґрещук, Валентина Ґрещук корпус стійких словосполучень проаналізували за методикою, запропонованою Мар'яном Демським.

Серед іменникових фразем виокремлено три різновиди стійких словосполучень: а) на позначення осіб за віком та пов'язаним із ним фізичним станом (с. 133–137); б) на позначення предметів (с. 137–138); в) на позначення абстрактних понять (с. 138–141).

Ад'єктивні стійкі словосполучення зазвичай відображають ознаки людини (інтелектуальні та розумові якості, фізичний стан, вік) (с. 141–144). Виявлено також у мові новел Стефаника займенникові (с. 144–145); прислівникові (с. 164–169); вигуківі фраземи (с. 169–170). Однак найчисленнішою групою фразеологізмів автори розвідки називають дієслівні стійкі словосполучення. З-поміж них виокремлюють фраземи, що лінгвалізують динамічні ознаки, які стосуються фізичного (с. 146–151) і психічного стану людини (с. 151–154); фраземи, які лінгвалізують людську діяльність (с. 154–160) та різні аспекти людських стосунків (с. 161–163); ословлюють динамічний аспект явищ природи (с. 163–164).

Учені висновують, що Василь Стефаник у новелах часто використовує фраземи як особливі емоційно-експресивні номінативні засоби. Їхнє осердя становлять покутські діалектні стійкі словосполучення в органічній взаємодії з українським загальнонаціональним фондом.

Замість післямови Василь Ґрещук, Валентина Ґрещук зазначили: «... наша монографія розпочинає підготовку низки попередніх розвідок для створення фундаментальної синтетичної праці про мову й стиль Василя Стефаника» (с. 172) та висловили побажання всім, хто захоче долучитися до цього проєкту, – дотримуватися принципів комплексності й системності в дослідженні й описі його результатів.

Насамкінець дозволю собі цитату зі своєї художньо-публіцистичної замальовки «Від любови»: «Василь Стефаник прожив 65 років. Дуже мало. Але більше, ніж Франко, Шевченко, Леся. І все ж таки... дуже мало...».

2 червня 2025 року одному зі співавторів рецензованого видання – Василеві Васильовичу Ґрещуку мало би виповнитися 76 років. Дуже мало... І дуже боляче... І все ж ми переконані: праця про мову і стиль Василя Стефаника має мати, ба ні, навіть мусить мати своє продовження.

Віра Котович, м. Дрогобич